

การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก*

THE DEVELOPMENT OF THE ECOTOURISM ROUTES IN NEANMAPRANG DISTRICT PHITSANULOK PROVINCE

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ

Phrakrupaladsuwanabuddhikun

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Buddhachinaraj Buddhist College, Thailand

E-mail: suthepdee55@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้วัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอำเภอเนินมะปราง 2) ส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นตัวแทนชุมชนจำนวน 16 คน หน่วยงานภาครัฐ จำนวน 10 คน พระสงฆ์จำนวน 4 รูป และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปรางจำนวน 8 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 38 รูป/คน ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง และการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว จำนวน 10 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) เส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก มีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขาหินปูน บ้านมุง เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาทำพล จุดชมวิวน้ำพุร้อนบ้านไร่ไทย จุดชมวิวน้ำพุร้อนบ้านไร่ไทย หุบเขาหินปูน อ่างเก็บน้ำ ถ้ำลอด ถ้ำผาแดง ถ้ำนเรศวร และถ้ำเตียน ถ้ำดาว แหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ได้แก่ ถ้ำพระวังแดง เขาวัดถ้ำม่วง วัดทุ่งพระ และวัดบ้านมุง ถ้ำค้างคาว 2) การส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว สนับสนุนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในทุกด้าน สรรหาบุคลากรที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เพื่อนำมาให้ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พัฒนาองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้แก่คนในชุมชนอย่างเป็นระบบตามเกณฑ์มาตรฐาน ข้อเสนอแนะ ควรส่งเสริมให้มีโครงการ กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างเป็นระบบและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้มีคณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

* Received 30 November 2020; Revised 5 August 2021; Accepted 9 August 2021

คำสำคัญ: การพัฒนา, การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, เส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

Abstract

The objectives of this research article were to 1) study ecotourism routes in Noen Maprang District 2) promote the development of ecotourism sites in Noen Maprang District. Phitsanulok Province It is a qualitative research method. By way of in-depth interviews Key Information Provider Representing the community of 16 people, 10 government agencies, 4 monks and 8 people involved in the tourist attraction in Noen Maprang district, totaling 38 pictures / person. And a discussion group of 10 tourism experts. The results showed that 1) ecotourism routes. In Noen Maprang District Phitsanulok Province There are natural attractions such as limestone mountains, Ban Mung, non-hunting area, Tham Pha Tha Phon. Viewpoint of the Thai house Baan Rak Thai Viewpoint, Thung Tantawan Reservoir, Tham Lod Tham, Pha Daeng Cave, Naresuan Cave, and Tham Duean Tham Dao Cultural and historical sites include Tham Phawabua Daeng, Wat Tham Muang, Wat Thung Phra and Wat Ban Mung, Tham Bat. Eco Encourage local people to take part in tourism management. Support the participation of people in the community in tourism activities. Contribute to all aspects Recruiting personnel with knowledge and expertise in tourism. To bring information about ecotourism management Develop knowledge in management, organize tourism to people in the community in a systematic manner according to the standard criteria. Systematic and ongoing community tourism activities Encourage the establishment of a community tourism committee. Participate in the tourism management of the community.

Keywords: Development, Ecotourism, Ecotourism Route

บทนำ

ในยุคที่มีกระแสด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแพร่ขยายไปทั่วโลก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้จัดทำแผนพัฒนาและอนุรักษ์การท่องเที่ยว โดยตั้งคณะกรรมการทำงานเพื่อศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยมีจุดประสงค์เพื่อสื่อความหมายให้ชาวไทยเข้าใจรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปแบบของการจัดการที่มีคุณภาพเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและรูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีองค์ประกอบหลักที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ 2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการ

ท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และสังคมมีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรการจัดการ การป้องกัน การกำจัด มลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต เพื่อเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน 3) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ ให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ สร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องให้กับนักท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่นและผู้ประกอบการ 4) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการคิดวางแผน ปฏิบัติตามแผน รับประโยชน์ ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวซึ่งก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น เช่น การกระจาย รายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และได้รับผลตอบแทนเพื่อนำกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวและในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ซึ่งท้องถิ่นจะต้องเริ่มต้นจากระดับรากหญ้า ซึ่งรวมถึงการปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องจึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม (ผืนป่าตะวันตก, 2564)

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับการส่งเสริมอย่างมากในประเทศไทยเพราะเป็นทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยว ที่มีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดังนั้นประชาชนในท้องถิ่นถือว่าเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุดของการพัฒนาการท่องเที่ยว เนื่องจากประชาชนจะเป็นเจ้าของท้องถิ่นย่อมมีความรู้สึกในการเป็นเจ้าของ ที่มีความรัก ความหวงแหน พึ่งพิง และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวอยู่แล้ว จึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนแก่ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยชุมชนจะต้องพัฒนาตนเองเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชุมชนเอง และระหว่างชุมชนกับเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์ควบคู่ไปกับความเจริญเติบโตของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่เพื่อที่จะคงสภาพความสมบูรณ์ต่อไป (ธนศ ทวีบุรุษ, 2557)

อำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นป่าดงดิบที่เต็มไปด้วยต้นไม้และสัตว์ป่า ห่างไกลจากผู้คน แต่จะมีเพียงผู้มีอาชีพพรานที่เข้ามาล่าสัตว์และหาของป่า มาสร้างกกปางและอาศัยพักแรมชั่วคราวเท่านั้น ตัวอำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ตั้งมาประมาณ 42 ปี ลักษณะภูมิประเทศประมาณร้อยละ 45 เป็นภูเขาหินปูนอายุกว่า 300 ล้านปี มีถ้ำอยู่มากมาย ซึ่งตัวอำเภออยู่ห่างจากตัวเมืองจังหวัดพิษณุโลกประมาณ 68 กิโลเมตร มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่งดงามน่าสัมผัส เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น ย่อมทำให้ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ เห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นเหตุให้มีการมีการช่วยกันรักษาสภาพภูมิทัศน์ของสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพื่อสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามามากขึ้น และสามารถอาศัยรายได้จากการท่องเที่ยวมาสนับสนุนในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว

นั้นๆ อันเป็นการนำทรัพยากรการท่องเที่ยวมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า (สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิษณุโลก, 2561)

ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่จะรักษาหรืออนุรักษ์สถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติเอาไว้ ผู้ที่เข้าไปใช้บริการจึงต้องปฏิบัติตามระเบียบที่สถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ กำหนดเอาไว้ เช่น ห้ามล่าสัตว์ ห้ามส่งเสียงอึกทึก ห้ามรังแกสัตว์ ห้ามทำการเคลื่อนย้ายพันธุ์พืชออกจากสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้น ๆ เป็นต้น การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่มีขึ้นในสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติ จะต้องปรับให้เข้ากับบรรยากาศของสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ ให้มากที่สุด เช่น โต๊ะ ม้านั่ง ห้องสุขา อ่างล้างมือ หรือสถานที่นั่งชมทิวทัศน์หรือดูสัตว์ป่า เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ผู้ที่เข้าไปใช้บริการในสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้นจะต้องใช้อย่างประหยัด ถนอม เพื่อป้องกันมิให้สิ่งเหล่านั้นได้รับความเสียหายหรือเปลี่ยนแปลงสภาพเร็วเกินไปถ้าหากนักท่องเที่ยวทุกคนช่วยกันและถือปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าวแล้ว จะเท่ากับมีส่วนช่วยกันอนุรักษ์สถานที่ท่องเที่ยวให้สวยงามและเป็นไปตามธรรมชาติอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในอำเภอนิคมบ่งพร จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอำเภอนิคมบ่งพร จังหวัดพิษณุโลก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน ดังนี้

การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบความสัมพันธ์ กระบวนการสร้าง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้าง เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน ชุมชน องค์กร/สถาบันการศึกษา

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ โดยกำหนดเป็นตัวแทนชุมชนจำนวน 16 คน หน่วยงานภาครัฐ จำนวน 10 คน พระสงฆ์จำนวน 4 รูป และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอนิคมบ่งพรจำนวน 8 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 38 รูป/คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจงตามความสำคัญของการศึกษาวิจัย และการสนทนากลุ่ม (Focus Group

Discussion) ผู้วิจัยสนทนากลุ่มเพื่อการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวจำนวน 3 คน และผู้นำในท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจำนวน 4 คน และผู้นำชุมชนจำนวน 3 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 10 คน

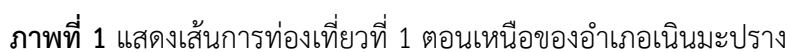
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interviews) โดยกำหนดตัวแทนชุมชน หน่วยงานภาครัฐ พระสงฆ์ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง พัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหา ที่สำคัญ เช่น แนวคิด รูปแบบ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) โดยดำเนินการร่วมกับตัวแทนชุมชน/หน่วยงานภาครัฐ พระสงฆ์ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง

ผลการวิจัย

1. เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

อำเภอเนินมะปรางมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบทางด้านตะวันตกประมาณ 55 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนทางด้านตะวันออกจะมีทิวเขาหินปูนอายุไม่ต่ำกว่า 300 ล้านปี สูงประมาณ 100 - 600 เมตร ทอดตัวจากทางด้านเหนือลงมาทางด้านทิศใต้ ซึ่งยังมีสภาพพื้นที่ป่าและสัตว์ป่าอุดมสมบูรณ์ ส่วนบริเวณใจกลางของพื้นที่อำเภอเนินมะปรางยังมีเขาลูกโดดกระจัดกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ อำเภอเนินมะปราง เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขาหินปูน บ้านมุง เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาทำพล จุดชมวิวบ้านเผ่าไทย จุดชมวิวบ้านรักไทย หุ่นตวันบ้านไร่ภูตวัน อ่างเก็บน้ำ บ้านรักไทย ถ้ำลอด ถ้ำผาแดง ถ้ำเรศวร ถ้ำเดือน-ถ้ำดาว และมีแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศจำนวน 4 แหล่ง ได้แก่ ถ้ำพระวังแดง เขาวัดถ้ำม่วง วัดทุ่งพระ วัดบ้านมุง และถ้ำค้างคาว ตลอดเส้นทางท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปรางมีสิ่งที่น่าสนใจ และมีความสำคัญเหมาะสมที่จะเป็นสถานที่เรียนรู้ในเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น ต้นไม้ ภูเขาหินปูนที่สวยงาม และทุ่งนาที่เขียวขจีสวยงาม เป็นสิ่งดึงดูดทางนักท่องเที่ยว มีทัศนียภาพของภูมิทัศน์ธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ เส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้นมีการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมีความปลอดภัย เส้นทางท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 2 เส้นทาง คือ เส้นทางที่ 1 ตอนเหนือ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ถ้ำพระวังแดง - บ้านเผ่าไทย - น้ำตกไผ่สีทอง - น้ำตกแก่งซอง - น้ำตกถ้ำใหม่ เส้นทางที่ 2 ตอนใต้แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ น้ำตกขุนห้วยเทิน - ถ้ำเดือน ถ้ำดาว - วัดทุ่งพระ - เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาทำพล (ถ้ำเรือ ถ้ำเรศวร) ดังภาพ

สรุปเส้นทางท่องเที่ยวที่ 1 ตอนเหนือของอำเภอเนินมะปราง ถ้ำพระวังแดง - บ้านเผ่าไทย - น้ำตกไผ่สีทอง - น้ำตกแก่งซอง - น้ำตกถ้ำใหม่ ระยะทางรวม 118 กิโลเมตร

ที่ว่าการ อ. เนินมะปราง

เทศบาลนครพิษณุโลก
66 กิโลเมตร

น้ำตกขุนห้วยเทพิน

บ้านไร่ภูตะวัน

วัดบ้านม่วง
อำเภอดงคำพิงคาร

ถ้ำเสือ ถ้ำดาว

ถ้ำเสือ

ถ้ำลอด

วัดทุ่งพระ

จังหวัดพิจิตร
66 กิโลเมตร

เขตก้ามดำสัตว์
ป่าถ้ำพาด

จังหวัดเพชรบูรณ์
99 กิโลเมตร

ภาพที่ 2 แสดงเส้นการท่องเที่ยวที่ 2 ตอนใต้ของอำเภอเนินมะปราง

2. ส่งเสริมการพัฒนาเส้นทางแหล่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

มุ่งส่งเสริมให้พัฒนาให้เป็นการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ไม่ใช่พยายามเพิ่มปริมาณของนักท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว จัดให้เกิดความสมดุลระหว่างความสามารถในการรองรับของพื้นที่ กับปริมาณนักท่องเที่ยว การบริหารจัดการเส้นทางคมนาคม เป็นสิ่งที่หน่วยงานภาครัฐต้องจัดสรรงบประมาณเพื่อนำมาปรับปรุงเส้นทางคมนาคมในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวตลอดทั้งสาย ต้องพัฒนาทางด้านสิ่งอำนวยความสะดวก การท่องเที่ยว ได้แก่ 1) ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ซึ่งให้บริการข้อมูลและกิจกรรมการท่องเที่ยว 2) ที่พักแรม ให้บริการทั้งประเภทที่เป็นบ้านพัก และลานกางเต็นท์ 3) ที่จอดรถ 4) ห้องน้ำห้องสุขา 5) ถังขยะ 6) สิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อความปลอดภัย ด้านโครงสร้างพื้นฐาน เส้นทางคมนาคมเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ถนนให้มีสภาพที่สมบูรณ์ไม่ชำรุด และสามารถเดินทางเข้าออกได้อย่างสะดวกสบาย ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว คือ การเดินป่า การขี่รถจักรยานลัดเลาะไปตามไร่ นา และชนบท การดูถ้ำ น้ำตก การเยี่ยมชมสวนผลไม้ การดูวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น การพักแรมกับชุมชนในหมู่บ้าน ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากร การบริการ การแลกเปลี่ยนความรู้ และวัฒนธรรมของชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งการมีส่วนร่วม ในการวางแผนพัฒนา หรือการให้ประชาชน มีตัวแทนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกระดับ ด้านการตลาด สนับสนุนให้เกิดการใช้ระบบ E - commerce อย่างแพร่หลาย การประชาสัมพันธ์ โดยการทำป้ายประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว ทำการโฆษณาลงในเว็บไซต์การท่องเที่ยวต่าง ๆ การพัฒนาเครือข่ายการสื่อสาร โทรคมนาคม ระบบสารสนเทศและซอฟต์แวร์ดิจิทัลคอนเทนต์ เพื่อการท่องเที่ยว ด้านการสรรหาบุคลากร คือสรรหาบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการท่องเที่ยวให้เพิ่มมากขึ้น ปลุกฝังจิตสำนึกให้กับคนในชุมชนในการรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติไว้ และเมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวจะจะสามารถให้คำแนะนำในการอนุรักษ์ธรรมชาติและช่วยกันป้องกันการทำลายธรรมชาติจากนักท่องเที่ยวได้

จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจให้กับนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการเดินทางมาพักผ่อนและมาทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งให้ความคิดเห็นไว้ว่า อยากให้ชุมชนมีกิจกรรม ซึ่งเป็นศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยวได้ชม เช่น ผ้าทอลายขอมะม่วง การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมะม่วง และสามารถซื้อเป็นของฝากกลับไปได้ด้วย ส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวให้มากขึ้น เพื่อเป็นการสร้างอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชน และเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชน และเป็นการทำให้คนในชุมชนรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว ส่งเสริมให้ประชาชนได้เรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยว การกระจายรายได้สู่ชุมชนอย่างเป็นธรรม ปรับปรุงป้ายบอกสถานที่ท่องเที่ยวให้มีขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อให้สะดวกต่อการมองเห็นของนักท่องเที่ยว

การส่งเสริมแหล่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

ควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว ควรให้คนส่วนใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการวางแผนจัดการท่องเที่ยว ได้แก่ วิเคราะห์ความต้องการของนักท่องเที่ยว ปริมาณของนักท่องเที่ยว คุณภาพของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างไร อำนาจการซื้อของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างไร ด้านการดูแลรักษาทรัพยากร เช่น ช่วยกันดูแลรักษาพื้นที่ป่า ไม่บุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย ช่วยกันระวังไฟป่า ลดการใช้ยาฆ่าแมลง ด้านการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น จัดทำระบบฐานข้อมูลด้านวัฒนธรรม ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่น สาธิตวิธีการทอผ้าลายขอมะม่วง การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมะม่วง และการจัดตั้งองค์กรเพื่อการอนุรักษ์ของชุมชน คือ การประสานงานเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชน ให้มีบทบาทหน้าที่ในการปกป้อง ค้ำครอง พื้นฟูการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวมากขึ้น สรรหาบุคลากรที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เพื่อนำมาให้ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พัฒนาองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ให้แก่คนในชุมชนอย่างเป็นระบบพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามเกณฑ์มาตรฐานให้ท่องเที่ยวให้มีความหลากหลาย

อภิปรายผล

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่ามีภูมิอากาศแบบร้อนชื้น สามารถแบ่งสภาพภูมิอากาศได้เป็น 3 ฤดูคือ ฤดูฝน เริ่มต้นประมาณกลางเดือน พฤษภาคมจนถึงต้นเดือน ตุลาคม บางปีเลยไปถึงปลายเดือน ตุลาคม รวมระยะเวลาประมาณ 4 - 5 เดือน โดยเดือน สิงหาคมถึงเดือน กันยายนจะมีปริมาณฝนมากที่สุด เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดมาจากมหาสมุทรอินเดีย ฤดูหนาว เริ่มต้นประมาณปลายเดือน ตุลาคมถึงเดือน กุมภาพันธ์ รวมระยะเวลาประมาณ 4 เดือน (กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ, 2548) โดยเดือนธันวาคมและเดือน มกราคมจะเป็นสองเดือนที่มีอากาศหนาวเย็น บางปีวัดได้ต่ำกว่า 10 องศาเซลเซียส เพราะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดมาจากประเทศจีน ฤดูร้อน เริ่มต้นประมาณกลาง เดือน กุมภาพันธ์ถึงกลางเดือน พฤษภาคม โดยเดือน เมษายน จะมีอากาศร้อนสูงสุด บางปีอุณหภูมิที่วัดได้มากกว่า 40 องศาเซลเซียส ตลอดเส้นทางท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปรางมีสิ่งที่น่าสนใจ และมีความสำคัญเหมาะสมที่จะเป็นสถานที่เรียนรู้ในเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น ต้นไม้ ภูเขาหินปูนที่สวยงาม และทุ่งนาที่เขียวขจีสวยงาม เป็นสิ่งดึงดูดทางนักท่องเที่ยว มีทัศนียภาพของภูมิทัศน์ธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวที่มี ความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความ

อุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ เส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวอันมีการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีความปลอดภัย เส้นทางท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 2 เส้นทาง คือ เส้นทางที่ 1 ตอนเหนือ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ถ้ำพระวังแดง - บ้านเผาไทย - น้ำตกไผ่สีทอง - น้ำตกแก่งซอง - น้ำตกถ้ำใหม่ เส้นทางที่ 2 ตอนใต้แหล่งท่องเที่ยวได้แก่ น้ำตกขุนห้วยเหิน - ถ้ำเดือน ถ้ำดาว - วัดทุ่งพระ - เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาท่าพล (ถ้ำเรือ ถ้ำนเรศวร)

ด้านสถานที่ท่องเที่ยวและที่พักแรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวด้านความพร้อมและความรู้ความเข้าใจของชุมชน ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว และด้านกิจกรรมบริการมีความพร้อมเป็นอย่างมาก เป็นสถานที่ที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ เหมาะสมที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบกับชุมชนให้ความสำคัญกับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชน โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลเนินมะปรางเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดการพัฒนา ด้วยการจัดให้มีสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ถนน น้ำประปา ระบบรักษาความปลอดภัยอย่างครบถ้วน ซึ่งสอดคล้องงานวิจัยของภูวดล บัวบางพลู ได้ศึกษา แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน อุทยานแห่งชาติเขาคิซมภูฏ จังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยพบว่า บริบทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สวยงามและหลากหลายทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพราะมีป่าธรรมชาติที่มี ความอุดมสมบูรณ์และมีการจัดเส้นทางศึกษาธรรมชาติ มีสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวที่เพียงพอและเหมาะสมเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับประเทศเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทอุทยานแห่งชาติจึงได้รับ การสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวจากภาครัฐ (ภูวดล บัวบางพลู, 2561) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของอิทธิพล โกมล ได้ศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: กรณีศึกษาบ้านวังน้ำมอก อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พบว่า เกิดการรวมกลุ่มโฮมสเตย์ โดยอาศัยทุนทางสังคมที่เป็นจุดขาย อันได้แก่ ทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน โดยให้นักท่องเที่ยวได้เข้าพักอาศัยและเก็บค่าที่พักและค่าตอบแทนตามความเหมาะสม เพื่อให้กลุ่มตั้งอยู่ได้อย่างยั่งยืนชุมชนมีส่วนร่วมต่อการกระบวนกาตั้งแต่การรับรอง การลงทะเบียน การขายศรีสู่ขวัญต้อนรับ การร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวตามที่กำหนดไว้ ส่งผลให้ชุมชนมีรายได้และตระหนักเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ เกิดความรู้สึกหวงแหนและต้องการอนุรักษ์ไว้ ชุมชนมีอาชีพ รายได้ และเกิดความเข้มแข็ง สำหรับแนวทางการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ควรดำเนินการใน 3 ด้านคือด้านที่พักอาศัย ควรมีการปรับปรุงห้องสุขา และจัดหาที่ทิ้งขยะ ให้ดีขึ้น ด้านสถานที่ท่องเที่ยวและบริการ ควรจัดทำป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่ต่าง ๆ ให้ชัดเจน และควรมีการเพิ่มบริการด้านการนวดแผนโบราณ นวดสปา และด้านบุคลากร ควรมีการจัดอบรมหรือประชุมให้ความรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และเกิดความยั่งยืน นอกจากนั้น

ควรสนับสนุนและส่งเสริมให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวดังกล่าว เพราะเด็กจะได้สืบทอดการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้ต่อไป (อิทธิพล โกมล, 2553)

ส่งเสริมการพัฒนาเส้นทางแหล่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอำเภอนีนมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ชุมชนอำเภอนีนมะปราง จังหวัดพิษณุโลกมีส่วนร่วมในการวางแผนรับผิดชอบในบทบาท และหน้าที่ต่าง ๆ ของหมู่บ้าน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ที่มีอาชีพเกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพร เพื่อการรักษาโรค และทักษะในเรื่องต่าง ๆ คนในชุมชนมีความสามารถในการสื่อสารถ่ายทอดเรื่องราว ประสบการณ์ในพื้นที่ของตนเอง ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความตระหนักในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ชุมชนยังต้องการช่วยเหลือสนับสนุนเพื่อจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จากหน่วยงานภายนอกพื้นที่ มีการประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รพีพงศ์ อินตะสืบ ได้ศึกษา ชุมชนบ้านสามขา อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง พบว่า มีศักยภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนได้ แต่มีปัญหาจากการขาดความรู้ ด้านการจัดการท่องเที่ยว และความพร้อมด้านบุคลากร และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของนภดล นพรัตน์ ที่พบว่า ปัจจัยภายนอกคือการได้รับการสนับสนุน จากภาครัฐด้านการท่องเที่ยวและการได้รับการชักชวนจากบุคคล หรือหน่วยงานในภาครัฐ ภาคเอกชน มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของประชาชนมากกว่า ปัจจัยภายใน โดยในการจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนนี้จะต้องเกิดขึ้นภายใต้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจากการรวมกันด้วยความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเอง ไม่ใช่กลุ่มที่เกิดจากการจัดตั้งของหน่วยงานต่าง ๆ (นภดล นพรัตน์, 2551) และเกี่ยวกับการส่งเสริมการปลูกป่าชุมชน และการรู้สึกเป็นเจ้าของ และเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาและพร้อมที่จะเข้าร่วมรับการฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว (รพีพงศ์ อินตะสืบ, 2550) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุจิตราภรณ์ จุสปาโล ได้วิจัย การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล ผลการศึกษาพบว่า โปรแกรมการท่องเที่ยวสำเร็จรูปที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตความพอเพียงของชาวบ้าน ร่วมกิจกรรมรักษาสันติภาพสิ่งแวดล้อม เช่น เดินชมปะการัง สัมผัสสัตว์หลากหลายชนิด การเลี้ยงสาหร่ายผมนาง ปลูกหญ้าทะเลอาหารพะยูน ปล่อยพันธุ์ปูม้าไข่ สร้างบ้านปลาการ์ตูน ปลูกปะการังเขากวาง และบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เพื่อเอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และสร้างรายได้จากอาชีพเสริมเรื่องการท่องเที่ยว โดยนำร่องที่ชุมชนบ้านปากกันใหญ่ หมู่ที่ 2 ตำบลเกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล (สุจิตราภรณ์ จุสปาโล, 2554)

การส่งเสริมแหล่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอำเภอนีนมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า อำเภอนีนมะปราง จังหวัดพิษณุโลกจำเป็นต้องมีแผนระยะสั้น 3 ปีจัดโครงการอบรมให้ความรู้ และสร้างความเข้าใจแก่ ชาวบ้านอำเภอนีนมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ในการอาศัยอยู่ร่วมกับ

ธรรมชาติเพื่ออนุรักษ์ระบบนิเวศจัดโครงการอบรมการเป็นเจ้าบ้านที่ดีเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่จะเกิดขึ้นอย่างเต็มรูปแบบในอนาคต จัดทำปฏิทินการท่องเที่ยวชุมชนสามเรือน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นภลัย มีลา และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาคุณภาพความเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษานักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภอมะปราง จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยว มีความรู้ความเข้าใจและสามารถตอบคำถามต่อหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างถูกต้อง โดยปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพความเป็นนักท่องเที่ยวได้แก่อายุการศึกษา สถานภาพการสมรส อาชีพและรายได้ ปัจจัยด้านการรับรู้ข่าวสาร ได้แก่ ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ และปัจจัยด้านประสบการณ์การท่องเที่ยวได้แก่แหล่งท่องเที่ยวที่ชอบ สวนแนวทางการประชาสัมพันธ์การให้ความรู้และเสริมสร้างนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศคุณภาพดีให้มีจำนวนมากขึ้น พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการประชาสัมพันธ์ คือ อาชีพ รายได้ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ แหล่งข้อมูลข่าวสารและความถี่ในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (นภลัย มีลา และคณะ, 2552)

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 3 การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภอนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

จากการเจริญเติบโตของท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบจากการหวังผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวของผู้ประกอบการและผู้เกี่ยวข้อง ทำให้มีผลกระทบต่อชุมชนในท้องถิ่นทั้งวิถีชีวิตและวัฒนธรรม รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงเกิดแนวคิดในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น นักท่องเที่ยวหลายกลุ่ม เริ่มให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่ไม่ทำลายธรรมชาติ และเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อมากขึ้นโดยการส่งเสริม การสร้างเครือข่าย องค์ความรู้ การท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวและเครือข่ายการสื่อสาร เพิ่มเติมในด้านงบประมาณ การปลูกจิตสำนึกแก่เยาวชนรุ่นใหม่ โครงสร้างพื้นฐาน และประชาชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว แก้ไขปัญหาความแออัดในฤดูช่วงท่องเที่ยว ป้ายบอกทางให้มีความโดดเด่นและเพิ่มเป็นภาษาอังกฤษ

สรุป/ข้อเสนอแนะ

เส้นทางท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 2 เส้นทาง คือ เส้นทางที่ 1 ตอนเหนือ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ถ้าพระวังแดง - บ้านเผาไทย - น้ำตกไผ่สีทอง - น้ำตกแก่งซอง - น้ำตกถ้าใหม่ เส้นทางที่ 2 ตอนใต้แหล่งท่องเที่ยวได้แก่ น้ำตกขุนห้วยเทิน - ถ้าเดือน ถ้าดาว - วัดทุ่งพระ - เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้าผาทำพล (ถ้าเรือ ถ้าแรศวร) การพัฒนาการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปรางอย่างยั่งยืน ต้องได้รับความร่วมมือ หน่วยงานทั้งภายในและภายนอก ควรให้ชุมชนได้มีส่วนเข้ามากำหนดนโยบายและแผนในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน สร้างความตระหนักในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อให้ชุมชนจัดการท่องเที่ยวตามความพร้อมของชุมชน ให้ชุมชน ดูแลทรัพยากรวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนได้อย่างยั่งยืน ควรสนับสนุนให้เกิดการจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้นบนพื้นฐานของความร่วมมือจากคนในชุมชน ให้ความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างโปร่งใส เพื่อให้กลุ่มสามารถเริ่มต้นทำกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยกลุ่มเองและสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยคนในชุมชนได้ ส่งเสริมให้มีโครงการ หรือกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างเป็นระบบและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

- กรมพล ท่องธรรมชาติ และคณะ. (2548). สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ม.1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด.
- ธเนศ ทวีบุรุษ. (2557). การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนชะแล้ ตำบลชะแล้ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 8(2), 75-87.

- นภดล นพรัตน์. (2551). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน กรณีศึกษา เทศบาลตำบลเวียงใต้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นภลัย มีลา และคณะ. (2552). การศึกษาคุณภาพความเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษา นักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. ใน รายงานการวิจัย. สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- ผืนป่าตะวันตก. (2564). การอนุรักษ์ป่าไม้. เรียกใช้เมื่อ 27 มีนาคม 2564 จาก <http://www.westernforest.org/th>
- ภูวดล บัวบางพลู. (2561). แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี. วารสารวิจัยรำไพพรรณี, 12(2), 91-101.
- รพีพงศ์ อินตะสีบ. (2550). การศึกษาศักยภาพของชุมชน เพื่อการท่องเที่ยวชนบท : กรณีศึกษา ชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. ใน รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิษณุโลก. (2561). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดพิษณุโลก. เรียกใช้เมื่อ 12 ธันวาคม 2559 จาก <https://province.mots.go.th/>
- สุจิตราภรณ์ จุสปาโล. (2554). การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล. ใน รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการอุดมการศึกษา.
- อิทธิพล โกมลิล. (2553). รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาบ้านวังน้ำมอก อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย. ใน รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.